

X. KAPITOLA

„KRITICKÉ“ PARADIGMA

7/ BEHAVIORÁLNÍ, KRITICKÉ A POSTKRITICKÉ PARADIGMA

A/ Behaviorální paradigma

B/ Kritické

B1/ *Screen theory“: kritika mediálních
obsahů jako dominantního textu*

TEORIE PUBLIKA: HLAVNÍ PARADIGMATA

	Behaviorální	Kritické	Postkritické
Publikum	jedinci	Sociálně strukturované (podle třídy, rodu a rasy)	sociálně konstruované a rekonstruované skrze show oslovujících jeho narcismus
Médium	stimul (sdělení)	text/publikum	mediální prostor
Sociální důsledky	funkce/dysfunkce propaganda, účinky, užívání	ideologická manipulace/odpor proti této manipulaci	formování identity v každodenním životě
Studie, přístupy	Literatura zaměřená na téma „účinků“, teorie užívání a uspokojení	kritika kulturního průmyslu, teorie hegemonie, ideologické nástroje státu, model zakódování a dekodování Adorno (1947) ,Altuser (1971) Morley (1980), Reddy (1987)	Hermes (1995) Gellespie (1995) Liebes, Katz (1998) Gray (1997), Abercrombie, Longhurst (2001)

■ Výzkum mediálního publika byl v zásadě formován dvěma hlavními paradigmaty:

1/ „**behaviorálním**“ a

2/ „**kritickým**“.

KRITICKÉ PARADIGMA

řeší problém zda a jak jsou členové publika **začleňováni do dominantní ideologie**, a to

a/ prostřednictvím vlastní **konzumace mediálních obsahů**,

b/ vlastním **užíváním ICT**,

respektive do jaké míry se tomuto začlenění brání.

AD2/ Kritické paradigma výzkumu mediálního publika

a/ analýza **vztahu publika a textu** na straně jedné a

b/ **mechanismu distribuce moci** na straně druhé.

Jádrem uvedeného přístupu je zájem o **podobu mocenských vztahů a způsobů, jakými, determinují charakter sociálních procesů.**

■ **Jako hlavní teoretické zdroje kritického paradigmatu můžeme označit:**

a/ **východiska reprezentantů Frankfurtské školy - kritické teorie, resp. analýzy kulturního průmyslu, Gramsciho teorie hegemonie, Althusserovi koncepcie ideologických nástrojů státu.**

b/ **strukturalismus, který se opírá o sémiotiku a Lacanovskou psychoanalýzu, a to především práci představitelů Birminghamské školy pro současná kulturní studia.**

- V uvedeném paradigmatu tak můžeme nalézt jak **teorie moci**, které se hlásí k marxistické tradici nebo vznikly v přímé polemice s marxismem,
- ale též modely odvozené z prací **M. Foucaulta, M. de Certeau**.
- V rámci samotného kritického paradigmatu tak můžeme rozlišit **dva hlavní směry analýzy**, které charakterizuje preference vždy jen jedné z uvedených kategorií:

A/ textu

B/ publika.

I. Přístup, který předpokládá, že zde existuje dominantní ideologie, která má podobu více méně monolitního textu, jenž nese „preferované významy“ a je spoluvytvářen masovými médii.

Publikum podle uvedeného pojetí danou ideologii/text nekriticky, pasivně přijímá.

- **Text v tomto smyslu zaujímá dominantní pozici a publikum je jeho vězněm. (SCREEN).**

II. Druhý směr analýzy naopak připisuje dominantní pozici publiku.

Text zde nemá pevný, daný charakter naplněný preferovanými významy, ale je zdůrazňována jeho polysémičnost, která poskytuje publiku široký prostor k interpretacím.

Publikum je zde vnímáno jako aktivní, tedy jako diskutující, analyzující, lhostejné či odmítající mediální texty. Jeho aktivita má blíže k tzv. „opozičnímu čtení“, ale připouští též neutrální či tzv. „hravé“ či tvůrčí zpracování.

Klíčové důvody, které vedly k uvedenému paradigmatickému zlomu v rámci mediálních studií zachytil **Stuart Hall** ve svém eseji z roku **1982** (**Encoding and Decoding in Television TV Discourse**).

Podle jeho názoru byl posun ke kritickému přístupu způsoben především omezenými východisky behaviorálního paradigmatu:

1/ které de facto chápe moc či vliv jako přímé působení jedné formy chování na druhou,

2/ opírá se přitom v zásadě o techniku pretestu a posttestu jako o klíčovou výzkumnou metodu.

3/ Uvedený přístup zcela ignoroval širokou paletu témat týkajících se především vlivu historických proměn politické moci, sociální struktury a ekonomických vztahů na podobu či chování mediálního publika.

4/ opomíjí problematiku **mocenské struktura**ce a vytváří představu společnosti bez strukturálních konfliktů, postavenou na sdíleném hodnotovém konsensu.

Média jsou pak v tomto pojetí chápána jako **nástroj udržení této bazální shody**, kterou de facto reprodukuje tak, že posilují společně držené hodnoty členů publika..

AD I. TEORIE DOMINANTNÍHO TEXTU

- Žádná analýza publika, jeho pozice a vztahu k mediálním textům a potažmo k mediální technologii nemůže ignorovat roli **ideologie vytvářející**

1/ televizní (mediální) **jednotu v mnohosti,**

2/ legitimující mediální **moc**

3/ a především vytvářející kulturní **samozřejmost**

- To, co se odehrává na pozadí více či méně svobodné recepce televizních obsahů, je do jisté míry izolováno od kritické reflexe a **vytváří živnou půdu pro v tichosti se realizující dílo ideologie.**

■ **Téma ideologie bylo ve výzkumu masových médií až do poloviny sedmdesátých let zastoupeno jen okrajově.**

Výjimku tvoří pouze práce představitelů Frankfurtské školy sociálněvědné, jejichž záběr však přesahoval hranice speciálního výzkumu masových médií.

■ **Obecně lze konstatovat, že role masových médií nebyla v klasických teoriích ideologie uspokojivě objasněna. Uvedená kritika se vztahuje jak na Frankfurtskou školu, tak i na práce Gramsciho, Althusera či Barthese.**

■ **Přesněji řečeno, médiím nebyla v uvedených koncepcích přiznána odpovídající pozice jednoho z klíčových „hybatelů“.**

- Dokonce i teorie, které se explicitně obracejí k roli médií v moderní společnosti [redacted] například klíčová práce „mladého“ Habermase (1962) nebo A. Giddense [redacted] eberou v úvahu komplexitu procesu masové komunikace a uvažují o ní jako o jakémisi doplňku či produktu moderny, který však nemá nezávislý a formativní vliv.
- **Publikum je pak v této perspektivě chápáno jako epifenomén sociálních sil a vztahů, či přesněji, mocenského uspořádání.**

■ Jinými slovy, uvedené koncepce vycházejí z předpokladu, že je to společnost, která vytváří a udržuje:

1/vdominující formy kultury,

2/vjež generují vlastní mediální reprezentace, které pak zkreslují či zatemňují sociální realitu a její třídní uspořádání, a to ve prospěch mocenských elit.

■ V rámci takového pojetí je publikum vždy a priori závislé či odvozené z charakteru daného systému. Tyto koncepce vlastně pracují s logikou více či méně přímých účinků a mohli bychom je svým způsobem zařadit do první perspektivy preferující téma účinků a efektivity masových médií.

■ **KRITICKÉ PARADIGMA** výzkumu publika se pokouší odpovědět na dvě základní otázky:

a/ Na základě jakých principů fungují jednotlivé typy ideologií?

b/ Prostřednictvím jakých ideologických/komunikačních strategií dochází k zakrývání vztahů sociální a politické oprese?

■ Například Hall (1977) se domnívá, že média jsou významnou součástí procesu, který označuje jako

a/ zastírání

b/ fragmentace

c/ sjednocení

a jenž se podílí na vytváření **souhlasu** **nedominantních společenských skupin se svou** **pozicí.**

V dané souvislosti tak můžeme hovořit o třech těsně provázaných ideologických strategiích, které se vzájemně podporují:

a/ reprezentace **partikulárních zájmů jako zájmů univerzálních;**

b/ **popření existence sociálních antagonismů nebo jejich transformace;**

c/ **naturalizace statu quo: reifikace.**

- Uvedené ideologicko-komunikační mechanismy můžeme nalézt například v mediální univerzalizaci forem „**zákona a pořádku**“, která se nezřídka promítá do **kriminalizace různých sociálních skupin**.
- Jinou ilustrací jsou ideologické formy **reifikace rodových a rasových forem** dominace, které jsou zvláště v televizní produkci (v zábavě i v reklamě) velmi efektivně zakrývány.
- Uvedený přístup lze shrnout ve třech následujících tezích:

- 1/ ideologická role televize spočívá v tom, že **podporuje zájmy dominantních společenských skupin, elit**
- 2/ televizní výstup je vždy do jisté míry **ideologicky efektivní**
- 3/ **ideologie je nezbytnou podmínkou rozvoje kapitalistické společnosti**, jejímž produktem i producentem je televize jako **nástroj reprodukce dominantních společenských struktur.**

Kritické paradigma tak nabízí následující typy výkladu fungování mediálních ideologií.

1/ upozorňuje na propojení mezi reprezentanty dominantních společenských skupin a mediálními vlastníky, respektive mediálními tvůrci.

Upozorňuje na přímou mediální prezentaci názorů elit, a to jak např. ve zpravodajství, tak i v televizní zábavě.

2/ Druhý výklad upozorňuje na skutečnost, že **explicitní vyjádření dominantních zájmů vychází ze základní ideologické struktury**, která je mediálními tvůrci přijímána jako samozřejmá, a dochází tak de facto k její **neuvědomované reprodukci**.

3/ ukazuje, jak **podreprezentace opozičních názorů a jejich zkreslování umožňují pacifikovat tyto názory** v rámci struktury dominantního diskurzu.

- Klasická marxistická analýza ideologie však nerozpracovala dostatečně model označování, neboli **mechanismus, jak jsou konstruovány sociální významy**, které mohou sloužit dominantním zájmům.
- Současně postrádají texty Marxe a Engelse i vlastní teorii konstrukce subjektivity.

■ Tento „volný prostor“ se pokusili doplnit jako jedni z prvních na počátku sedmdesátých let tvůrci britského filmového časopisu *Screen*, který se podílel na - **znovunalezení tématu ideologie**, a to tím způsobem, že se pokusili identifikovat **mechanismy**:

1/ které umožňují setkání **moci a významu**,

2/ respektive způsoby, kterými může **mediální komunikace sloužit udržování dominantních vztahů**.

- Tvůrci Screenu propojili:

1/ (neo) marxistická východiska

2/ se sémiotickou perspektivou

3/a psychoanalytickou teorií subjektu vytvořenou Jacquesem Lacanem.

- Tato koncepce však vedla k formě **textového determinismu**, který nedává publiku žádný prostor pro vlastní svobodnější zpracování sdělení či jeho odmítnutí.

„SCREEN THEORY“: KRITIKA MEDIÁLNÍCH OBSAHŮ JAKO DOMINANTNÍHO TEXTU (IDEOLOGIE)

Filmový žurnál *Screen* byl jedním z prvních odborných specializovaných médií, kde docházelo na počátku sedmdesátých let k systematické artikulaci **post-
strukturalistických přístupů** a zvláště pak lacanovské psychoanalýzy.

Editori časopisu **Colin MacCabe** a **Stephen Heath** se zabývali především **analýzou formálních struktur filmové reprezentace**.

Současně se ovšem soustředili i na **roli filmu při reprodukci kapitalistických sociálních vztahů, respektive dominantní ideologie.**

Vedle **lacanovské psychoanalýzy** zde sehrála klíčovou roli též koncepce ideologie **Louise Althusera**, který upozorňuje na existenci ideologických aparátů státu,

které se podílejí na reprodukci nerovných vztahů a činí tak nenásilnou ideologickou formou.

PUBLIKUM

chápe Screen jako epifenomén ideologií obsažených ve filmových a televizních textech, tedy jako stín dominujících forem a mocenských vztahů. Navazuje přitom na Althusera, který říká, že ideologie je reprezentací, která oslovuje individua jako subjekty.

Zde se rodí inspirace či otázka týkající se ideologického působení filmu (posléze i televize) a jeho systému působení, mechanismů signifikací, který užívá k oslovení diváka jako subjektu.

V klíčové esejí *Realism and the Cinema* publikovaném Colinem MacCabem v roce 1974 se objevuje teze, že tzv.

Klasický realistický text“ vede diváky k iluzi „reálnosti“ vnímaných scén, zatímco reálná je pouze vlastní situace jejich konzumace.

■ **Hollywoodské realistické filmy tak podle této koncepce:**

A/ popírají svou vlastní materiální existenci jako textu a

B/ konstruují pro čtenáře/diváka fikci centralizované vize a unifikované subjektivity.

■ **Diváci si zde:**

a/ neuvědomují svůj vztah k jazyku a

b/ mají pocit, jako by byli zdrojem vlastního „pohledu“, percepce daného sdělení,

c/ zatímco podléhají kontrole technického aparátu.

■ **V této situaci nemá čtenář volbu či prostor vytvořit sám za sebe významy daného sdělení či narace.**

Tato realistická reprezentace plní **důležitou ideologickou funkci** - reprodukuje existující sociální řád. Činí to tím způsobem, že konstruuje:

A/ IMAGINÁRNÍ JEDNOTU SUBJEKTU A

B/ REÁLNÉ JAKO ZJEVNÉ A NEPOCHYBNÉ

Tento ideologický podvod je postaven na mechanismu **SAMOZŘEJMOSTI**, který vyvolává u diváků dojem **NEPOCHYBNOSTI A NEVYHNUTELNOSTI STATU QUO**.

Praktickým účinkem takto pojaté ideologie je likvidace ideologického charakteru ideologie ideologií.

- **Uvedená koncepce tak vyvozuje reakce publika ze struktury textu.**
- **Jde o výklad mechanismu, prostřednictvím kterého text definuje či formuje subjekt.**
- **Teorie publika postulovaná na stránkách časopisu *Screen* tedy předpokládá **pevně fixovanou sociální pozici čtenáře-diváka, který žije svůj život v textu, či přesněji pouze díky existenci textu.****
- **De facto tak ignoruje reálné, empirické diváky existující jako subjekty historie v rámci jednotlivých sociálních formací.**
- **Uvedené pojetí tak vnímá publikum pouze jako produkt jazyka, diskursu či televizních sdělení.**

- Jako protilátku vůči tomuto ideologicky manipulativnímu realismu staví Screen **revoluční filmovou praxi** – kterou nachází v avantgardní kulturní tradici.
- Obracejí se k **Brechtovi a Eizenštejnovi.**, kteří podle nich **nepracují s iluzí transparentnosti, ale s aktualizací mašinerie reprezentace.** (Podobně pracoval v 60.letech i Jean Luc Godard, který neustále **ozřejmuje materiální existenci svého textu jako obrazu a zvuku.**)
- Pro Screen byla tato skutečnost klíčová protože **umožňovala rozbít imaginární vtahy mezi diváky a reprezentacemi - rozlomením jednoty diváckého subjektu.**

■(Collin Mc Cabe: Theoretical Essays: Film, Linguistics, Literature. Manchester University Press 1985).

„Pokud film uvězní, fixuje subjekt v pozici imaginární dominance skrze pocit bezpečného obrazu spojuje se s buržoasní ideologií.

Rozbití imaginárního bezpečí ega problematizací obrazu je spojeno s brechtovským důrazem na odstranění identifikačních procesů (...)jako nezbytnou podmínku pro tvorbu politického poznání.“

Promítá se zde vliv Althusera, který v roce 1963 v jistém smyslu počíná marxistický dialog s psychoanalýzou, když vyzval Lacana, aby vedl semináře na Ecole Normale.

Althusser ve svém eseji **Freud a Lacan** upozornil na skutečnost, že

a/ podobně jako se on snaží **promýšlet marxismus bez reference k Hegelovu pojetí absolutního subjektu,**

b/ **Lacan chápe psychoanalýzu bez vztahu k jednotné koncepci self.**

■ Celá koncepce staví na odmítnutí představy **subjektu jako pevné a jednotné lidské esence**, jež figuruje neproblematicky v centru myšlení a jednání.
(Althusserův **teoretický antihumanismus**).

■ Jádrem teorie zde představuje Lacanovo pojetí
„DE-CENTROVANÉ POVAHY LIDSKÉ SUBJEKTIVITY“,

které zdůrazňuje nevyhnutelně **provizorní status lidské subjektivity** formované v rámci vnějšího systému znaků.

- Podle Lacana je naše subjektivita v permanentním procesu, je rozdělená, rozčleněná.
- „Text“ je v této koncepci chápán jako nástroj reprodukce primárních psychických vazeb.
- K iluzivnímu zakoušení vlastní subjektivity tak podle Lacana dochází vždy v okamžiku, kdy zaujímáme pozici v rámci konkrétního diskursu, kdy se vnímáme jako zdroje významů a identity, zatímco de facto podléháme jazykovým diferencím.

- Teorie rozvinutá na stránkách *Screenu* se pokusila o aplikaci uvedených Lacanových východisek na problematiku filmu jako formy diskursu.
- Cílem bylo odhalit **symbolické mechanismy**, prostřednictvím kterých **konkrétní filmové texty propůjčují subjektivitu čtenářům/divákům v procesu jejich začleňování do filmové skrze produkci subjektivních pozic.**

■Shrnutí:

■Kritické paradigma v pojetí SCREENU

a/ činí rozdíl mezi **klasickými realistickými texty a avantgardními texty**. Na jedné straně vidí reakční realismus na straně druhé radikální avantgardu. To znamená **naprosté odmítnutí komerční kinematografie**.

b/ veškerá produkce, která **nedestruuje identifikaci diváka s mediálními texty je chápána jako nástroj mocenské ideologie**. Texty, které rozbíjejí narativní konvence klasického realismu jsou zde chápány jako model pro revoluční kulturní produkci.

c/ celá koncepce vychází z pojetí **decentrované povahy lidské subjektivity**, které zdůrazňuje nevyhnutelně **provizorní status SELF formovaného v rámci vnějšího systému znaků**, jehož výsledkem je koncepce konstatující **nemožnost svobodného vyjádření prostřednictvím řeči, respektive svobodného jednání včetně svobodného dekódování textu.**

- Důvodem je skutečnost, že se jako subjekty rodíme v okamžiku, kdy vstupujeme do „symbolického řádu“ jazyka. „Text“ je v této koncepci chápán jako nástroj reprodukce primárních psychických vazeb.
- Lacan tvrdí, že individua jsou konstituována jako hovořící subjekty obecně, ale **nevěnuje pozornost kulturní specifitě diskursů**. Jeho koncepce je ahistorická, abstraktní.
- Morley vytýká pojetí Screenu, že vnímá filmovou recepci tak, že text zde je spíše konzumován než čten.

JACQUES LACAN

- Koncem šedesátých let se stala Lacanova koncepce velmi aktuální či módní, a to právě v souvislosti se problematikou **sociální a jazykové konstrukce self.**
- Lacanovo psaní je plné náznaků. Jeho jazyk spojuje teoretické a poetické. Jde často o jazykovou hru, plnou symbolů bez reference k běžnému jazyku. Snaží se tak bránit simplicistní psychoanalytické tvorbě textu. **Brání se tak normalizaci každodenního jazyka.** Lacanův styl je plný **hříček a asociací.** Jde o Sokratovskou sabotáž, o snahu aby čtenář získal novou zneklidňující zkušenost.
- Podle Lacana kulturní a jazyková konstrukce subjektivity vede k tomu, že jsme nevyhnutelně **chyceni v pasti základní iluze.**

Její obsahem je představa, že skutečně jsme, existujeme jako pevně fixované, unifikované, jednotné, celostné Self, a to právě v okamžiku, kdy hovoříme.

- Je to sociální svět, který nás formuje jako subjekty primárně skrze řeč, která nám umožňuje vstoupit do symbolického řádu jazyka.
- „Text“ je pak v této koncepci chápán jako nástroj reprodukce primárních psychických vazeb.

■ Lacan defacto realizoval **fúzi fenomenologie a strukturalismu.**

■ Byl ovlivněn jak Hegelem tak Heideggerem. **Strukturalismus mu poskytl možnost hovořit o systémech interpretace.**

■ Fenomenologie mu umožňuje chápat **self (subjekt) jako svobodné.**

■ Strukturalismus v jeho pojetí akcentuje textový determinismus. **Lacan ovšem užívá strukturalismus, ale neodmítá subjekt.**

- Částečně patří Lacan k hermeneutické tradici, která umožňuje připisovat sociálním fenoménům vždy význam.
- **Úkolem sociálních věd tak není vysvětlovat** (jak se snaží tradiční sociální vědy), ale **POROZUMĚT.**
- **Psychoanalýzu tak chápe jako metodu interpretace.**

■ Ve své doktorské práci *O paranoidní psychóze a jejím vztahu k osobnosti* jako psychiatr hledá vztah k freudovské psychoanalýze, ale snaží se utlumit její fyziologický redukcionismus.

■ **Lacan je výsostně anti-biologický**, zatímco převažující názor týkající se duševních poruch vycházel z předpokladu, že jde o organickou poruchu. **Šílenství je pro něj diskurs.**

■ Je to pokus komunikovat, který je třeba **interpretovat**. Osobnost podle něho není redukovatelná na biologické funkce mozku.

- Lacan sice tvrdí, že se vrací k Freudovi, ale to nesmíme brát doslovně. Podržel sice hlavní pojmy, ale užívá je ke konstrukci nového systému myšlení. Jde tak spíše o reformulaci Freuda.
- Objektivita v jeho pojetí neznamena objektivity přírodních věd. Sjednocuje matematickou logiku a poesii.
- Jeho teorie jazyka mu ovšem nedovoluje doslovný návrat k Freudovi. Texty nemohou mít neambivalentní čisté či původní významy.
- Podle jeho názoru musí analytik komunikovat přímo s nevědomím tzn. že musí být praktickým uživatelem jazyka nevědomí.

■ ZÁKLADNÍ VÝCHODISKA

- **Odmítá** freudovskou egopsychologii a objektovou teorii, která **upřednostňuje EGO**, respektive vztahy k druhým.
- Určující dimenzí lidské zkušenosti **není EGO**, ani vztahy k druhým, ale **jazyk**. Běžný „zkušenostní subjekt“ je podle Lacana zcela iluzorní.
- Kritizuje vábení a zároveň **klamnost existence pocitu Já**.

■ **Self podle něho existuje díky odcizení od sebesama.**

■ **Lacanovi jde o to dekonstruovat, běžnou lidskou subjektivitu, odhalit předpoklady, na základě kterých se považujeme za to co „jsme“.** To je třeba k cestě k hlubšímu spojení s nadosobním, nadindividuálním.

■ **Lacan v kontrastu s Descartovým „cogito ergo sunt“ říká**

„MYSLÍM TAM, KDE NEMOHU ŘÍCI, ŽE JSEM.“

1/ Život se podle Lacana odehrává ve světě imaginárního, jeho větší část tak připodobňuje zrcadlovému sálu naplněnému přeludy.

Osobnost, za kterou se každý z nás pokládá je společenským výtvořem postaveným z odrazů pohledu druhých.

Snažíme se být osobami jimiž nejsme, s různými potřebami ve vztahu k druhým, které potkáváme a kteří jsou jako fata morgána, přeludy jednoty.

- **OBJEKTNÍ VZTAH JE TAK FATÁLNĚ INFIKOVÁN NEJISTOTOU.**
- Ego je složeno jako soubor identifikací subjektu. Cosi jako navrstvení kabátů, vypůjčených z rekvizitárny.
- Jedinec je zcela ponořen do vědomého ne-jáského rámce, do odcizeného světa iluzí a obrazů, odrazů jiných odrazů.

2/ ve Freudových ranných je

a/ **EGO** spojeno s **principem reality** a

b/ **NEVĚDOMÍ** s **principem slasti**.

Pozdní Freud vidí ego jako formované prostřednictvím identifikace rodiči. Freud nikdy nekonstatoval, že ego je iluzí.

■ **Lacanův argument je opačný. Věří, že identifikace s rodiči stabilizuje individuum, ale současně jej odvádí od sebe.**

3/ Freud věřil, že cílem analýzy bylo **integrovat pudy do harmonie ega**. To by Lacan neřekl.

4/ Zatímco pro Freuda nevědomí hrozí, u Lacana je místem „pravdy“, authenticity. Lacan se domnívá, že vědomí nemůže být objektem vědění. Sebe-poznání je v tomto smyslu nemožné.

5/ Freud věřil v nevědomí jako substantivní koncept. Lacan tvrdí, že nevědomí není ani primordiální ani instinktivní.

Nevědomí je přítomno ve všem co říkáme a děláme. Sen není jen obrazová reprezentace, ale text. Lacan zdůrazňuje, že touhou snu je komunikovat.

- V kontrastu s Winnicottem říká Lacan, že

**NIKDY NEDISPONUJEME STABILNÍM
IMAGE, SEBEOBRAZEM.**

- Sice se stále snažíme interpretovat náš vztah k druhým, ale je zde vždy možnost nedorozumění.
- **Idea naší identity nekoresponduje s realitou.**
- Lacan tvrdí, stabilní Self je iluzí a za tuto představu kritizuje Horneyovou a Fromma.

- **Lacan tvrdí, že nedisponujeme pevnou sadou charakteristik. Domnívá se, že nejsme složeni z jakýchsi atributů.**
- **Odmítá pravdu o individuu, která by měla být vyjádřená jakýmisi jeho inherentními charakteristikami.**
- **Říká, že pokud bychom měli takto chápat psychoanalýzu byl by Freud pouhým moralistou.**

Vytváření identity subjektu – identifikace se realizuje ve dvou fázích:

1/ v rovině imaginární – obrazové=identifikace primární

2/ v rovině symbolické=identifikace sekundární

■ **AD1/ symbiotické soužití s matkou (stadium zrcadla) kdy se dítě identifikuje s obrazem svého těla - se svým dvojníkem. I ve vztahu k ostatním věcem – hračkám, jde o dualitní vztah k dvojníkovi, který je ve své jinakosti stejný.**

■ **JE ODRAZEM I OBRAZEM JÁ.**

- Hranice mezi Já a Ne-Já je rozmazaná. Je zde plynulý přechod = Freudův **primární narcismus**
- Novorozeně se zakouší jako **absolutní subjekt totožný s okolním světem**. Urputně drží tento pocit jednoty a onnipotence, a to skrze vazby na matku a její prs.
- Dítě se podle Lacana taženo k návratu do **nepředmětné, neidentitní plnosti REÁLNA**.

■Lacan rozlišuje

REÁLNO,

které je protikladem

REALITY,

jež je k dispozici našemu vědomí prostřednictvím
obrazů, symbolů, znaků - reprezentací.

REÁLNO:

- **není představitelné, symbolizovatelné ani vyslovitelné.** Je z hlediska symbolického a imaginárního řádu „**nemožné**“. Jeho plnost je **nepředmětná** a jeho **bytí je neidentitní**.
- **REÁLNO** vládne před nastolením kultury (je **dušivým** bytím mateřského /neodděleného/ těla.
- **REÁLNO** je překryto vrstvou **IMAGINÁRNA**, které se formuje ve stádiu zrcadla, kdy se již dítě začíná oddělovat.

■ Mystikové říkají:

JEDNOTA se světem znamená stát se
ASUBJEKTIVNÍM.

- Tento dokonalý stav narušuje **matčino absentování**, které dítě kompenzuje halucinačně. Postupně je tak nuceno opustit halucinace a přiznat **realitu (ne reálno)**.
- Přání návratu do nepředmětné, neidentitní plnosti REÁLNA je postupně vytěsňováno:

I. obrazy **IMAGINÁRNA** /l' imaginaire/

II. a znaky **SYMBOLIČNA**, které

III. zobrazují **REALITU** (la réalité/.

■ 1/ vzorová zkušenost imaginárního - fáze zrcadla.
Mezi 6. a 18. měsícem prožívá dítě klíčovou transformativní zkušenost, když si začíná všimnout vlastnímu obrazu v zrcadle. Do té doby je dětská zkušenost nespojitá.

■ Dítě nedokonale ovládá vlastní končetiny, nemá žádnou nadřazenou instanci, organizaci duševních stavů.

■ V zrcadle se odráží - celistvý koordinovaný, integrovaný obraz.

■ Tento obraz, který může ovládat svými pohyby a gesty:

1/ Je idealizovanou verzí jeho samého.

2/ Zrcadlový obraz se stává praobrazem ega, je to centrální bod pocitů o tom co je zač.

3/ Je to vzorový obraz, zástupný způsob jak je ego budováno kolem iluzí, obrazů, které se stávají základem pro imaginární.

■ **Poznání či uvědomění si sebe sama se odehrává ve třech krocích.**

1/ dítě, které je před zrcadlem s dospělým má spojen svůj obraz s obrazem dospělého

2/ dítě si uvědomuje existenci obrazu a chápe, že obraz a reálné bytí nejsou totožné.

3/ uvědomuje si, že jde o jeho vlastní obraz, který se odlišuje od obrazu druhého.

- **Toto sebepoznání je podle Lacana falešné.**
- **Stádium zrcadla je okamžikem odcizení, protože poznání sebesama skrze vnější obraz vede k sebeodcizení.**
- **Subjekt má hluboce ambivalentní vztah k odrazu, reflexi.**
- **MILUJE KOHERENTNÍ IDENTITU, KTEROU ZRCADLO UMOŽŇUJE.**

■II. Dítě se učí zvládat nepřítomnost matky její **SYMBOLIZACÍ.**

■Vstup do **SYMBOLICKÉHO** stádia je vstupem do řeči. Prázdnno po ztraceném spojení s matkou zaplňuje dítě tím, že začíná mluvit. Slovy toto prázdnno pojmenovává.

■Freudova kazuistika – symbolizace špulky na vlnu – odhazovaná a opětovně uchopovaná doprovázena /slůvky/ zvuky *forth /da*

■Slova a znaky se zde stávají zprostředkovateli nepřítomné celosti.

- **Klíčová Lacanova teze se opírá o předpoklad, že nevědomí je skrytou strukturou, která se podobá jazyku.**
- **Jazyk je podle něho podmínkou pro existenci nevědomí.**
- **Nevědomé formace říkají něco jiného než ukazují na povrchu.**
- **Jsou řízeny stejnými zákony, mechanismy jako jazyk, a to především metafora a metonymie, přeřeknutí, žert.**

- VĚDOMÝ DISKURS JE SPÍŠE JAKO RUKOPIS, KDE BYL PRVNÍ TEXT VYMAZÁN, PŘEKRYT A MŮŽE POUZE PROBLESKOVAT.

Vědomý diskurs je spíše jako rukopis, kde byl první text vymazán a překryt a pouze zde může probleskovat.

■Lacan patří k myšlenkové tradici, podle které jsou

SUBJEKT A OBJEKT NESMIŘITELNĚ ROZDĚLENY.

■Jeho pojetí ontologie připouští, že

TOUŽÍME PO CELOSTI, PO STAVU JEDNOTY.

**ALE DOMNÍVÁ SE, ŽE DOSÁHNOUT JEJÍ
PLNOSTI JE NEMOŽNÉ**

- Lacan věří, že diskurs v rámci kterého subjekt získává svou identitu je vždy diskurzem druhého, symbolického řádu, který transcenduje subjekt, který orchestruje celou historii.
- Lacanovým předpokladem je, že
SUBJEKTIVITA JE ZCELA RELAČNÍ.
- Subjektivita není esence, ale **sada vztahů**. Může být vytvořena aktivací označujícího systému, který existuje mimo individuum a který identifikuje jeho kulturní identitu.

- Self touží po **OPĚTOVNÉM** splynutí s druhým.
- Dítě zaměňuje druhé se svým zrcadlovým odrazem.
- Self je složeno z introjekcí vycházejících z takových chybných poznání a může tak těžko konstituovat jednotnou osobnost.
- **JINÝMI SLOVY ZAKOUŠÍME ROZDĚLENÉ SELF.**

STRUKTURA ANALÝZY FILMU „MUŽ NA MĚSÍCI“:

■ Andy Kaufman alias Toni Clifton.

■ Struktura:

1/ Pokuste identifikovat příklady **konstituování subjektu** optikou teorie zrcadlového stádia.

2/ pokuste se identifikovat pasáže či situace, kde se projevuje **decentrovanost subjektu**.

3/ pokuste se popsat situace, kde se manifestuje **marnost snažení vytvořit celostní/nedecentrovanou/ subjektivitu** (sešít střípky introjektů).

4/ Kde lze najít a ilustrovat **pasivní vrženost konzumenta mediálních obsahů?**